

zatem, że już obecnego tomu nie oznaczono rzymską jedynką, i że zrezygnowano z tytułu proponowanego dla całego cyklu: *Scrutamina Scripturas*. Przeoczenie to spowoduje, niestety, chaos w zapisach bibliograficznych. Omawiana książka jest zbiorem wykładów, a każdy z nich jest zamkniętą całością, mimo to w układzie zbioru można było trzymać się przyjętej kolejności dyscyplin — od introdukcji i filologii poprzez egzegezę do teologii biblijnej. W części poświęconej Psalterzowi na pierwszym miejscu widzielibym raczej artykuł o metodach w egzegezie Psalmów, a dopiero potem trzy artykuły egzegetyczne.

Są to jedynie propozycje drobnej „kosmetyki” publikacji, której strona merytoryczna zasługuje na jak najwyższą notę. Z jednej strony *Materiały* stanowią obraz szerokiego wachlarza problematyki poruszanej w wykładach monograficznych biblistów z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, z drugiej zaś są nieocenioną pomocą dla samych wykładowców Pisma św. i studentów biblijki.

Lublin

KS. JAN SZLAGA

M. RECHOWICZ, W. SCHENK, *Studia z dziejów liturgii w Polsce*, Lublin 1973 ss. 393 (Nakład 600 egz. Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego).

Odnowa liturgii w Polsce posiada już swoją historię. Początek jej sięga okresu międzywojennego. Na całość nurtu odnowy wpływał aspekt duszpasterski i naukowy. Pierwszy stanowił ruch zmierzający do uaktywnienia udziału wiernych we mszy św., drugi badań naukowych. Jednakże prace owe były nieliczne. Stąd, aby temu zaradzić, w 1929 r. ks. Michał Kordel zaczął wydawać czasopismo *Mysterium Christi*, którego kontynuacją w pewnym sensie jest obecnie 2-miesięcznik *Ruch Biblijny i Liturgiczny* założony w 1948 r. przez ks. Aleksę Klawka. Naukowe traktowanie zagadnienia stawało dwa zasadnicze postulaty: studium źródeł liturgicznych, zwłaszcza rękopiśmiennych oraz wypracowanie odpowiedniej metody badań. Inicjatywę w tym względzie wykazał Katolicki Uniwersytet Lubelski w ramach zajęć Seminarium Historii Kościoła w Średniowieczu i wyrosłego z tego ośrodka w r. 1958 Seminarium Historii Liturgii. Na seminariach tych w przeciągu lat od 1953 do 1971 powstało 38 prac magisterskich i licencjalnych oraz 8 doktorskich. Prace powyższe będą stopniowo udostępniane szerszemu ogółowi zainteresowanych przez publikowanie ich drukiem w ramach serii wydawniczej *Studia z dziejów liturgii w Polsce*. W roku 1973 ukazał się pierwszy tom i został poświęcony dziejom liturgii Eucharystii w Polsce. Wstęp napisał ks. prof. dr M. Rechowicz i ks. doc. dr hab. W. Schenk. Prace magisterskie i licencjackie, wykonane pod ich kierunkiem, traktujące o Eucharystii zostały opublikowane we wspomnianym tomie jako odrębne artykuły. Ponieważ niektóre z nich opierają się na tych samych kodeksach liturgicznych dlatego umieszczono a wstępnie wspólną bibliografię, redakcji ks. P. Kopecia, z tym jednak, że bibliografia specjalistyczna została podana przy każdym artykule z osobna.

Autor pierwszego artykułu *Liturgia mszy św. w świetle Tractatus sacerdotalis de sacramentis Mikołaja z Błonia*, ks. M. Zahajkiewicz, wychodzi od stwierdzenia, że nie tylko na podstawie dawnych mszałów, ale również w oparciu o traktaty teologiczne można odtworzyć obraz odprawiania mszy św. Dzięki inicjatywie biskupa poznańskiego S. Ciołka (1427—1438) Polska otrzymała w postaci wyżej wspomnianego traktatu jeden z najlepszych podręczników dla niższego kleru zawierający sakramentologię, naukę o mszy św., brewiarz i karach kościelnych. Przystępny

sposób ujęcia tematu przyczynił się do popularności traktatu w całej Europie. Na podstawie studium tego traktatu autor ustala, że pod koniec XIV i na początku XV wieku liturgia mszy św. w Polsce kształtem była zbliżona do czasów przed odnową liturgiczną Soboru Watykańskiego II.

Artykuł ks. Z. Zalewskiego to studium na temat *Święto Bożego Ciała w Polsce do wydania Rytuału Piotrowskiego (1631)*. Autor omawia w nim początki święta Bożego Ciała na Zachodzie Europy i w Polsce oraz jego formy liturgicznych obchodów.

Artykuł *Krzyż ołtarzowy w Kościele w Polsce* ks. W. Głowy omawia w świetle protokołów wizytacyjnych, inwentarzy kościołów, sfragistyki, ikonografii, czas pojawienia się krzyża ołtarzowego w kościele, jego miejsce, formy oraz przepisy prawne. Początkowo aż do wieku XI krzyż ołtarzowy umieszczany był poza ołtarzem, bowiem ten pojmovany był jako stół ofiarny. Krzyż wówczas zawieszano na perguli nad ołtarzem, albo ustawiano na szczycie cyborium (baldachim nad ołtarzem) względnie na stojaku obok ołtarza. Od wieku XI krzyże umieszczano na ołtarzu. W Polsce praktykę umieszczania krzyża na ołtarzu upowszechnił mszał rzymski Piusa V, a następnie *Epistola Pastoralis ad parochos* biskupa krakowskiego Bernarda Maciejewskiego przyjęta przez większość diecezji polskich.

O. P. Szczaniecki OSB w następnym artykule przedstawia studium na temat: *Ritus pacis w liturgii mszalnej na terenie Polski*. Autor zaznacza, że praca dotyczy liturgii pocałunku, którego podczas mszy udzielali sobie zarówno przedstawiciele kleru, jak i laikat w nawie kościoła.

Ostatni artykuł *Liturgia Dnia Zadusznego w Polsce do wydania Rytuału Piotrkowskiego (1631 r.) w świetle ksiąg liturgicznych* jest pióra ks. A. Labudy SVD. Autor stawia sobie na cel umówienie jednego z bardziej charakterystycznych przejawów troski o zmarłych jakim jest Dzień Zaduszny w jego aspekcie liturgicznym. Zdaniem autora, za inicjatora i propagatora Dnia Zadusznego należy uważać Odyłona (968—1048), opata Cluny, i w formie dziś nam znanej liturgia dnia ukształtowała się w tym środowisku klasztornym w wieku X. Obchód Dnia Zadusznego szybko przeszedł do liturgii innych zakonów, do liturgii diecezjalnej i rzymskiej. Na terenie polskim pierwszy ślad Dnia Zadusznego spotyka się w XII w. i jest to kalendarz Cystersów z Łądu.

Książkę zamyka wykaz prac magisterskich, licencjackich i doktorskich z dziejów liturgii w Polsce wykonanych na Seminarium Historii Kościoła Średniowieczu i Seminarium Historii Liturgii w KUL. Dotyczą one dziejów mszy św. liturgii sakramentalnej, kultu eucharystycznego, kultu świętych (m. in. polskich jak św. Stanisław Szczepanowski, św. Wojciech, św. Jan Kanty), obrzędów roku liturgicznego. Niektóre z tych prac zostały opublikowane drukiem w formie odrębnych pozycji książkowych oraz 19 artykułów na łamach 8 czasopism naukowych polskich i zagranicznych.

Dla pełnej satysfakcji czytelników należałoby tylko życzyć, aby następne tomy tej edycji seryjnej zawierały indeksy rzeczowe.

Pozycja ta stanowi cenny wkład pracy szkoły liturgicznej przy KUL do dorobku polskiej literatury naukowej z zakresu historii liturgii i jej teologii.

Olsztyn

KS. WŁADYSŁAW NOWAK

O. CZESŁAW KUDROŃ, CSSR, *Blżej nieba. Rozważania liturgiczne na dni świąteczne*, Warszawa 1973, stron 192.

Omawiana praca O. Cz. Kudronia zasługuje z wszech miar na uznanie. Jest ona, jak to zaznacza sam Autor (s. 5), zbiorem refleksji na tematy wysunięte przez nowy układ czytań mszalnych, w odniesieniu do uro-